

Hakemli Makale / Refereed Article

Geliş Tarihi / *Received*: 08.12.2016 • Kabul Tarihi / *Accepted*: 28.12.2016

Kur'an Konularını Görsel Dille Anlatmanın İmkânı Üzerine*

Fatma Asiye ŞENAT**

Öz

Yaşanan son teknolojik gelişmeler sinema ve televizyonu başlı başına bir endüstri haline gelmiştir. Dini mesaj içeren yapımlar da bu endüstrinin ilgilendiği alanlardan biridir. Türkiye özelinde sinemada dini konuların işlenmesi çoğu kez mesajın doğrudan iletilmesi şeklinde olmaktadır. Oysa sözlerle anlatılması zor Kur'an bahislerinin iyi kurgulanmış sinema diliyle etkin bir şekilde ifadesi mümkündür. "Filmî tefsir" olarak da adlandırılabilir bu anlatım tarzında mesajı açıkça vermek yerine seyirciye üzerinde düşünebileceği temalar sunmak söz konusudur. Bu çalışmada alanda şimdiye kadar yapılmış çalışmalar kısaca değerlendirilmiş, ardından da dini mesaj içeren yapımlarda nelerin olmaması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca hangi Kur'an konularının sinema diliyle düşünme alanına davet edilebileceğine dair bir kaç örneğe de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Tefsir, Filmî tefsir, Dini film, Görsellik, İletişim*

On the Possibility of Tafsir Via Visual Language

Abstract

Recent developments in technology have led cinema and television sector to become an industry. Religious productions have become one of the interesting areas of this industry. Especially in Turkish cinema, the religious messages are directly conveyed. With the help of cinema it has become possible to present the complicated matters of Quran to the viewers in an understandable manner. Instead of sending an open message to the viewers, the interpretation of films is giving them something to think about. In this article previous works in this area have been evaluated. Furthermore, it also discussed what should not be included in religious production.

Keywords: *Tafsir, Tafsir via movies, Religious movie, Visuality, Communication*

* Bu makale, 2015 yılında İstanbul'da düzenlenen "Uluslararası Sinema ve Din Sempozyumu'nda sunulan "Filmî Tefsir Ekolünün İmkânı Üzerine" başlıklı tebliğin genişletilmiş halidir.

** Doç. Dr., *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, fasiye@yahoo.com*

Giriş

Elektroniğe dayalı teknolojik buluş ve ilerlemeler neticesinde görsel iletişim yöntemleri, eğitim, iletişim ve hizmet sektörlerinin neredeyse bütün bileşenlerini derinden etkileyen bir ivme kazanmıştır. Kültürün üretim, koruma, dönüşüm ve aktarımı da böylece bir anlamda kulaktan göze doğru ilerleyen bir organ değişimine tanık olmuştur. Zira sözlü kültürün geleneksel formu, üretim ve aktarım aşamasında başat rolü kulağa vermiş, kulaktan kulağa yayılan “muan’an” form, sözün merkezi ağza bile ikincil bir önem vermişti. Oysa görsel kültür, bu kadim düzeneği göz lehine bozmuş oldu. Sonuç olarak günlük yaşamı çepeçevre saran afişler, resimler, panolar, vitrinler, heykeller, objeler; televizyon, cep telefonu vb. kaynaklardan üzerimize boca edilen görüntülerle “gösterilen” bir evrenin içinde yaşıyoruz.¹ Aslında bugünün koşulları açısından yeni olan sadece “görüleşi” şeylerin çokluğu ve çeşitliliği neticesinde görme eylemindeki oran farklılığı değildir. Çünkü algı işlevsel olana estetik katma üzerine kurulu idi. Bugün ise değerini kendisinden, reel faydasından ziyade, kendisine yüklenen anlamdan alan nesnelere oluşturulmuş yeni bir algı hâkimdir. Mesela dün eşya taşımada kullanılan bir çanta aynı zamanda şıkça bu o çantadan beklenen verimin tamam olduğu anlamına gelirdi. Oysa bugün bir çantanın kullanışlılığı ve şıklığı, x marka olmasının çanta sahibine ve çantası kolundayken onu görenlere hissettirdikleri ve düşündürdüklerinin çok gerisinde kalıyor, hatta yeterince etkili bir markaya sahipse, şık ve kullanışlı olması gerekmeyebiliyor bile, zira artık bir nesneyi sadece bir nesne olarak göremiyoruz. Bu süreçte özellikle televizyonun büyük bir etkisi olduğu bilinmektedir. İmajlar dünyası...

Kitle iletişimiminin anlamı, içeriği, öncelikleri, televizyon kullanımının yaygınlaşması ile neredeyse tamamen değişmiştir. Bir anlamda televizyon, iletişim tarihinde bir milada denk gelmektedir. Televizyon, ulaşım kolaylığı sayesinde evrensele erişim imkânını evrenselleştirmektedir.² “Dünya ölçeğinde ayın” olarak tanımlanan Lady Di’nin cenaze törenini 2.5 milyar insanın seyrettiği yolundaki bilgi,³ evrensellik iddiasını somut hale getirmektedir. Bu yönüyle 30’lu yıllardaki ilk deneysel çalışmaların sadece 20 yıl sonrasında Ernie Kovacs’ın şu mükemmel öngörüsü bir daha hatırlanmalıdır: “Eğer kapınızdan içeriye bir televizyon cihazının girmesine izin verirseniz, yaşam bir daha asla aynı olmayacaktır.”⁴ Yoksulların en son ve en pahalı lüksü olarak tanımlanan⁵ televizyonda mesajların müzik, ışık, dekor, efekt gibi unsurlarla hazır halde sunulması herhangi bir ön hazırlık ve seviyeye sahip olmadan etkileşim imkanını sağlamaktadır. Haber verme, gündem belirleme, eğitim, eğlence, kamuoyu

¹ Semra Çevik, *Görsel Kültür Ders Notları* (Ankara: GÜİF Yay., 2010), 4.

² Pier Bourdieu, *Televizyon Üzerine*, Çev. Turhan Ilgaz, YKY Yay İstanbul 2000, s.72.

³ I. Ramonet, *Medyanın Zorbalığı*, Çev. Aykut Derman, Om Yay., İstanbul 2000, s.10.

⁴ A. Briggs.& P. Burke, *Medyanın Toplumsal Tarihi*, çev. İbrahim Şener, İzdüşüm Yay., İstanbul 2005, s.263.

⁵ A. Briggs.& P. Burke, *Medyanın Toplumsal Tarihi*, 253.

oluşturma gibi medyanın temel işlevlerini neredeyse tekeline alacak güce erişen televizyonun bunları yerine getirirken yanıltıcı olabildiği ısrarla dile getirilmektedir: “Televizyonun tuhaf bir şekilde, göstererek, yapılması gereken şeyin yani bilgilendirme işinin gösterilmesi gerekenden daha başka şeyler göstererek; ya da yine, gösterilmesi gerekeni gösterirken, bunu göstermeyecek ya da anlamsızlaştıracak bir tarzda yaparak ya da onu gerçeğe hiçbir şekilde uyuşmayan bir anlam kazanacak tarzda kurarak nasıl gizleyebildiğini”⁶ fark etmek biraz zaman alabilmektedir ancak bir kez fark ettikten sonra olay kendiliğinden çözülmektedir. Televizyonda nelerin görünür kılınp nelerin gizlendiği muammadır ama bu işlemin çoğunlukla örtük ya da açık “çıkar” ilişkileri üzerinden yönlendirildiği nettir.

Çıkar ilişkileri söz konusu olduğunda toplumların büyük bir bölümünün düşünüş tarzlarının, algılarının oluşturulmasında bir tür fiili tekele sahip⁷ olan televizyonun bu gücünün kullanılmasında ne kadar ahlaki davranıldığını ayrıca tartışmaya ihtiyaç vardır. Küreselleşen dünya düzeninde özellikle de ekonomi alanında medya, hem dönüştürücü bir rol oynamakta hem de dönüşümün devamlılığını garanti etmektedir. Yenilen-içilen, giyilen, kullanılan her bir eşya, seyredilen “nesnelere”, televizyonda görülmek suretiyle şöhret kazanmaktadır. “Kültür emperyalizmi” aşamasını çoktan geride bırakmış olan, artık kültürel bir savaşa tanık olunan küresel vasatta, medyanın gücü etkin bir saldırı silahı olarak kullanılmaktadır. Küresel planda gücü elinde tutanın onu kendi bireysel ya da toplumsal çıkarları uğruna ve diğerlerinin zararı pahasına kullandığına tanık olunmaktadır. Bilinç kadar hatta ondan daha fazla bilinçaltına hitap eden mesaj taşıyıcısı görüntülerle ekonomik, kültürel, siyasi, dini alanlarda bilinçli bir savaş devam etmektedir. Türkiye’de dini çağrışimli isimlerin itici ya da sevimli ama alay konusu tiplere verilmesi, günlük hayatta “sorun” olarak tanımlanan halleri taşıyan karakterlerin ise sevimli ve normal olarak gösterilmesi suretiyle sadece diziler özelinde toplumsal bilinçaltında oluşturulan hasar düşünüldüğünde, durumun neden savaş olarak tanımlandığı daha rahat anlaşılacaktır.

Görselliğin burada kısaca ifade edilen olağanüstü gücünü en yaygın ve etkin şekilde kullanan televizyonun ve tekrar erişim imkânı çok kolaylaşan sinemanın gücünü, insanlığa hayır üretecek şekilde kullanmak söz konusu olduğunda Müslümanların özel bir sorumluluğu vardır. Zira Müslüman elindeki Kitap üzerinden insanlığa söylenecek kıymetli bir sözü olan kişidir. Ancak bu sözü etkin şekilde, “hikmetle” söylemenin kadim yolları kadar yeni yöntemlerini de aramaya ihtiyaç vardır. Yazıya geçirilene kadar tamamen sözel bir metin olan Kur’an’ın kelimelerle kurduğu zengin anlam dünyasının, görselliğin imkânlarıyla anlatıma da son derece uygun olduğunu fark etmek bu arayışın ilk adımlarından biridir. İlmi tefsir ekolüne nazire olarak kısaca “filmi tefsir ekolu” de

⁶ Bourdieu, *Televizyon Üzerine*, 23.

⁷ Bourdieu, *Televizyon Üzerine*, 22.

denilebilecek bu yaklaşım, görselliğin imkânlarını kullanarak Kur'an mesajları üzerinde düşündürmeyi hedeflemektedir.

Dini konuların medyada temsili söz konusu olduğunda televizyonun etkisini ayrıca ele almak gerekir. Zira televizyon artık her evde bulunan bir iletişim kanalıdır ve bu yönüyle sinemaya nazaran çok geniş kitlelere ulaşma imkânına sahiptir. Sinema filmlerinin, ayrıca tv filmlerinin televizyonda tekrar tekrar gösterildiği de burada hatırlanmalıdır. Bu sebeple çalışmada sinema filmleriyle birlikte televizyon dizileri ve onların Kur'an mesajlarının görsel olarak anlatımında alabileceği rolle ilgili değerlendirmelere de yer verilmiştir. Burada Türkiye özelindeki çalışmalar merceğe alındığından *Çağrı* ve *Çöl Aslanı* gibi kült filmler değerlendirme dışı bırakılmıştır. *Müslümanın 365 Günü*, *Müslümanın 24 Saati* gibi didaktik dil kullanan eğitim amaçlı filmler ya da belgesellere de bu çalışmada ancak tarihi süreci ifade etme noktasında yer verilmiştir. Tarihi süreç ise gelinen noktanın aşamalarını hatırlatma sadedinde sadece ana hatları itibariyle zikredilmiş, Türk sinema tarihi boyunca dini konuların ele alınması ile örneklerin, referans vermek suretiyle ifade edilmesi yeterli görülmüştür. Ancak bu özete geçmeden önce, çalışmaya esas teşkil eden hususa, yani Kur'an ayetlerindeki görsel zenginliğe işaret etmek gerekmektedir.

1. Kur'an Dilinin Görsel Arka Planı

Kur'an'ın görsel olarak çok canlı tasvirler içerdiği, adeta kelimelerle tablolar çizdiği yaşanan son asırda dile getirilmiş önemli tespitlerden biridir.⁸ İster fotoğraf, ister sinema, ister televizyon aracılığıyla olsun üretilen herhangi bir görsel anlatımın oluşturduğu etkiye tanık olmadan böyle bir hükme ulaşmanın zorluğu açıktır. Nitekim yaşanan görsel devrime kadar Kur'an'ın bu yönüyle tanımlandığına dair elimizde berrak bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla "kelimeleriyle canlı tablolar çizen Kuran" tanımlamasının önceki yüzyıllarda üretilmemiş olması bu yönüyle tesadüf değildir. Gerçekten de Kur'an özellikle kullandığı kelimeler, fiil kalıpları, vb. öğeler aracılığıyla muhatabı bulunduğu an ve yerden olayın geçtiği an ve yere götürme ya da orayı, o anı muhatabın yanına taşıma konusunda son derece etkileyici bir özelliğe sahiptir. Kur'an'ın şahıs, yer isimlerini mümkün olduğunca hafzeden tutumu düşünüldüğünde her zaman, her zeminde tekrarlanacak mesajların bu üslupla okuyucunun dikkatine havale edildiği akla gelmektedir. "Koşup gelen *bir* adamın⁹, kadının ailesinden *bir* şahidin,¹⁰ hükümdarlık yapan *bir* kadının,¹¹ imanını saklayan *bir* adamın¹² ve benzeri, Mübhematu'l-Kur'an'a dâhil bilgi çeşidinin konusunu teşkil eden zevatin adlarının değil, sözlerinin, yaptıklarının, yani düşünce ve davranış kalıplarının

⁸ Seyyid Kutub, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, Çev. Ö.Aydın, E. Özbay, İşaret Yay., İstanbul 2011, s.174- 175.

⁹ Kasas, 28/20; Yasin, 36/20.

¹⁰ Yusuf, 12/26.

¹¹ Neml, 27/22-23.

¹² Mümin, 40/28.

ifade edilmesi, geçmişte olmuş bitmişin ya da gelecekte olacak olanın an'a süratle taşınması açısından son derece önemlidir. Benzer durum Ahiret tabloları için de geçerlidir. Kıyamet koptuğu esnada insanların yaşayacağı dehşeti anlatan ya da Cennet-Cehennem ahvalini betimleyen ayetlerde gözümüzle görmüşçesine bir etki yaratan üslup, yarını okuma anına davet etmektedir. Müsellem bir gerçektir ki; Kur'an'da sadece ibadet ve muamelat gibi bugünü ifade eden, günlük hayatı düzenleyen kurallara yer verilmemesinin, dün ve yarına dair verilerin de aktarılmasının arkasındaki temel amaç, bilgilendirmek değildir. Bütün bunların ifade edilmesi elbette Kur'an okuyucusunun kendi hayatına bu açıdan bakarak olumlu değerleri daha da geliştirmesi, sorunlu hususlara da şimdi, burada müdahale edebilmesi içindir.

Kur'an'da kelimelerle tablolar çizilmesinde önemli etkenlerden biri, muzari fiil ve ism-i fail kalıplarıyla yapılan canlı anlatımlardır. Elbette mazi fiil kalıbıyla yapılan anlatımlarda da etkileycilik unsuru eksik değildir ama şimdiki zaman kalıplarının okuyucuyu olayın geçtiği an'a sürüklemeye bambaşka bir tesir gücü vardır. Yenilenerek devamlılık anlamı taşıyan muzari fiil kalıpları¹³ ile benzer şekilde sonradan olmaya ve değişikliğe,¹⁴ devamlılığa işaret eden¹⁵ ism-i fail siygasının Kur'an'daki kullanımı ile bir yandan anlatılanların okuyucunun zihninde sahnelenmesi sağlanırken, öte yandan da benzer durumdaki olumlu ve olumsuz tepkilere dair farkındalık geliştirilmektedir. Mesela Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşa etme sürecini anlatan Bakara suresi ayetlerinin bulunduğu pasaj, "*Hani, İbrahim ile İsmail, Ev'in temellerini yükseltiyordu..*" diyerek başlamaktadır.¹⁶ "Ev'in temellerini yükseltti, dua etti" şeklinde nesnel bir anlatımdan ötesini imleyen bu anlatımla okuyucu Kâbe'nin inşa anına tanık olduğu gibi, herhangi bir konuda üretim faaliyeti içine girdiğinde takınması uygun olan tavır hakkında da bilgi sahibi olmaktadır. Firavun'un toplumuna önder olarak onları suya götürür gibi ateşe sürükleyeceğini anlatan ayetlerdeki¹⁷ muzari kalıp sayesinde okuyan birinin gözünün önüne gelen manzara, onu aynı zamanda neye önder ya da kime tabi olduğu konusunda düşünmeye sevk etmektedir. Örnekler çoğaltılabilir, burada aslolan şu imkânın farkına varmaktır: Kur'an'ın görsel yolla anlatıma uygun mesajlarını bugünün imkânlarını kullanarak yeniden canlı ve hayatın ta içine seslenen davetler halinde sunmak mümkündür, hatta bu bir gerekliliktir. Kur'an'ın kelimeler aracılığıyla kurduğu bu zengin "sanal görsel" anlatım son yüzyılda bambaşka bir boyut kazanan teknikler sayesinde reel boyuta taşınabilir karakterdedir. Amerikan yönetmen Cecil B. DeMille'in meşhur "Bana İncil'den rasgele iki sayfa verin, size görkemli bir tarihsel film çekeyim"

¹³ Fadıl Salih es-Samirai, Meani'n-Nahv, I-III, Şeriketu'l-Atik, 2. Baskı, Kahire 2003, s.287.

¹⁴ Fadıl Salih es-Samirai, Meani'l-Ebniye fi'l-Arabiyye, Daru Ammar, Bağdad, Amman 2007, s.41.

¹⁵ Fadıl Salih, Meani'n-Nahv, s.45.

¹⁶ Bakara, 2/127.

¹⁷ Hud, 11/98.

sözü, Kur'an için "tarihi film" kısıtlaması olmaksızın fazlasıyla doğrudur.¹⁸

Bu meyanda Kur'an'da tekrar edilen bazı konuların zihnimize çağrıştırdığı haller de *kadim konu-yenilenebilir formun* imkânına dair kıymetli açılımlara sahiptir. Mesela Nuh Peygamber'in davetine mazhar olan toplum, sosyal tabakalaşmanın güç faktörü etrafında gerçekleşmesi sebebiyle ekâbir takım, alt tabakadan kişilerle aynı ilkeyi, aynı ortamı paylaşmayı istememektedir. Bunun için peygamberlerine söyle derler: "*(Toplumun) en aşağı tabakasından insanların senin ardına düştüğünü göre göre tutup sana mı inanacağız?*"¹⁹ Hz. Nuh'un onlara verdiği cevapta geçen şu cümle, toplumun alt tabakalarından olan inananları yanından uzaklaştırmasının ondan istendiğini ifade etmektedir: "*.. ben, inananları kovacak değilim.*"²⁰ Nuh Peygamber ayrıca böyle bir tutum içinde olsa kimsenin onu Allah'ın azabından kurtaramayacağını da belirtir.²¹ Bu cümle, sırf toplumun zayıf kesimlerinden geliyorlar diye insanları ayırıştırıp aşağılamanın büyük bir cürüm olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Nuh Peygamber'in kıssasında bu detaya yer verilmiş olmasının Kur'an'ın ilk muhatapları açısından özel bir anlamı vardır. Benzer bir toplumsal süreç yaşayan Mekke'li müşrikler de Hz. Peygamber'e benzer teklifle gelmişler ve O'ndan yanındaki kölelerden utandıklarını, onlar olmazsa kendisine tabi olabileceklerini farklı zamanlarda dile getirmişlerdi.²² Bunun üzerine Allah şu ayeti indirmiştir:

*"Sabah akşam Rablerinin rızasını isteyerek, O'na yalvaranları kovma. Onların hesabından sana bir sorumluluk, senin hesabından da onlara bir sorumluluk yok ki, onları kovup da zâlimlerden olasın!"*²³

Dikkat edilirse Nuh Peygamber ile Hz. Peygamber döneminde yaşanan sorun, iletilen talep ve verilen cevap özü itibarıyla aynıdır: İnanmaya niyeti olmayan, maddi gücü olmayan inananları hakir görür. Oysa vahiy insanların varlık değerlerine göre değerlendirilmelerini ister, statü üzerinden bir tabakalaşma ve kamplaşmayı zulüm olarak tanımlar. Film yoluyla Kur'an mesajını anlamaya, anlatmaya çalışan biri, Nuh Peygamber zamanında olup Hz. Peygamber döneminde devam eden ve bugün de hala bütün şiddetiyle süregelen algıyı üçüncü bir zaman diliminde yeniden ele alıyor demektir. Görsel yolla bu mesajı anlatan ve insanları varlık değeri üzerinden değil, özellikle somut güç enstrümanları üzerinden algılayan cahili algının yanlışlığını gizil konu olarak işleyen bir senaryo, bugünün imkânıyla bir Kur'an mesajını gündeme taşımış olacaktır.

¹⁸ Kerim Balcı ve Esra Demirkıran, storytechfuture.wordpress.com/2014/03/01/bana-kurandan-rasgele-2-sayfa-verin-size-gorkemli-bir-film-cekeyim. Erişim 9.10.2016.

¹⁹ Şuara, 26/111. Ayrıca bkz.:Hud, 11/27.

²⁰ Şuara, 26/114.

²¹ Hud, 11/30.

²² Celaleddin es-Suyuti, Lübabü'n-Nukul fi Esbabü'n-Nuzul, Alemu'l-Kütüb, Beyrut 2002, s.113-115.

²³ En'am, 6/52.

Aradaki fark, şu an satırlarda yazılı bir mesajın satırlarda karşılık bulması umuduyla yine satırlarda sözel olarak anlatılması (yani bilinen tefsir çalışmaları) yerine ekrana yansıtılarak ifade edilmesinden başka bir şey değildir.

Bunu gerçekleştirebilmek için ise, işi kaba bir propagandaya dökmeden Kur'an'ın satırlarında ve satır aralarında anlattıklarını görsel dille işleyecek imkânlar üzerinde kafa ve gönül yormaya ihtiyaç vardır. Özellikle sinema ve televizyon dili, bazı Kur'an konularının derinlemesine sorgulanması ve anlamlandırılması uğrunda değerli katkılar sağlayabilecek bir potansiyele sahiptir. Ancak öte yandan aynı dil özenli kullanılmadığı takdirde, soyut ve ucu açık konuların belirli kalıplara mahkûm kılınması başta olmak üzere bir takım dezavantajları da beraberinde getirebilir. Görsel dilin hangi Kur'an konularının anlatımında işlevsel olarak kullanılabilmesi konusuna geçmeden önce, dini alana ait bazı konuların ülkemizin ekranlarında görsellik yoluyla anlatımına dair var olan duruma ana hatlar itibarıyla bir göz atmak, yeni çalışmalara küçük de olsa bir katkı sağlayacaktır.

2. Dini Konuların Görsel Medyada İfadesi

Batı sinemasında olduğu gibi²⁴ Türkiye'de de sinema ile dinin ilişkisi doğrusal bir düzlem oluşturmamıştır. Vakıa, ülkede yaşanan sosyo-politik ve kültürel süreçlerin uzantılarının dini içerikli konuların sinema ve televizyona yansması şeklinde cereyan etmiştir. Dini, hayat örüntüsünün tamamen dışına çıkarma, bu mümkün olamıyorsa hiç değilse sadece bireysel alana hapsetme politikasının sıkı bir şekilde uygulandığı yıllarda, beyazperde ya da ekranın dini olanı olumlama diliyle anlatması zaten beklenemezdi. Dindar olanın itici, düzenbaz, yalancı, dar kafalı olarak betimlendiği filmlerde din ile hurafe, aynı anlam dünyasının ortak bileşenleridir. Muhafazakâr kesimlerin özellikle görsel medyaya bir hayli mesafeli durmasının temel sebeplerinden biri bu tarz filmlerdir. *Ateşten Gömlek* (1923), *Bir Millet Uyanıyor* (1932), *Aynaroz Kadısı* (1938), *Vurun Kahpeye* (1949) gibi filmlerde dini ritüelleri yerine getiren, ağız dualı karakterlerin sahtekârlık ve bağnazlıkları özenle işlenir. Bu dönem filmlerinde hem dine bağlı hem güzel ahlaka sahip karakterlere yer verilmediği gözlemlenir. Benzer yaklaşım 1970-80 yapımı filmlerde de devam eder.²⁵ Dikkatle incelendiğinde pek çok film ve televizyon dizisinde senaryo gereği yer verilen dini bir motifin de son derece özensiz bir dille anlatıldığı fark edilir. Mesela namaz kılan bir oyuncunun kıyâmı, rükûu, selâmı kendi içinde intizam içinde yapabildiğini görmek son derece zordur. Yanlış bilgilere istinat eden görüntüler de bu filmlerde bolca yer alır. Mesela güneş doğarken sabah ezanının okunması, doğduktan sonra da sabah namazının kılınması gibi “Bu sene de Kurban Bayramı

²⁴ Balcı ve Demirkıran, a.y.

²⁵ Konuyla ilgili örneklem için bkz.: Bilal Yorulmaz, *Sinema ve Din Eğitimi*, DEM Yay., İstanbul 2015, s.171-185; 199-206.

hac mevsimine denk geldi”²⁶ kıvamında yanlışlıklara filmlerde de rastlanmaktadır.²⁷ Bilinçaltı tekniklerin gayr-ı ahlaki hedefler ve yöntemlerle kullanılması, dini kavramların bazen örtük, bazen de aleni olarak tahkir edilmesi, olumsuz davranış kalıplarının doğal ve yaygın tutum olarak gösterilerek sıradanlaştırılması da sinema ve televizyonun din eğitime ket vuran yönleri arasında zikredilmelidir.²⁸ Dini değerlerle alakası uzaktan olan bireylerin bile Müslüman bir toplumda yaşamak sebebiyle dini alanla istemsiz ve tabii karşılaşmaları bile hala filmlerde özenle gizlenmektedir.²⁹

Bazı toplumsal dinamiklerin yer ve yön değiştirmesiyle birlikte din ile alakalı olanın ekranda temsili yavaş yavaş değişmeye başlar. 1956 yılı yapımı *Âşıklar Kâbesi* Mevlana, Türk sinemasında dini öğelerin kullanıldığı ilk filmidir. 1969 yılından itibaren Yücel Çakmaklı'nın kuramcısı olduğu Milli Sinema Akımına bağlı olarak³⁰ çekilen filmler dini konuların beyazperdede ele alınmasına ciddi bir ivme kazandırmıştır. Şule Yüksel Şenler'in *Huzur Sokağı* adlı romanından beyazperdeye uyarlanan (eserin 2012'de aynı adla 67 bölüm olarak dizisi de çekilmiştir) *Birleşen Yollar* (1970) Milli Sinema Akımının ilk filmidir. Devam eden süreçte uzun süre etkili olacak Hazretli filmler serisi, *Hz. Ömer'in Adaleti* (1973) isimli filmle başlamış,³¹ *Hz. Rabia* (1973) ve *Hz. Yusuf* (1973) gibi Yeşilçam filmleriyle devam etmiştir. Bu çalışmalar bir anlamda sonradan gelecek “hazretli” televizyon film ve dizilerinin de öncülüğünü yapmıştır. Muhafazakâr kesimlerin hassasiyetlerini gözetken medya kuruluşlarının faaliyete geçtiği bu dönemde bazı peygamberlerin ve evliyanın hayat hikâyeleri filme alınmaya başlamıştır. Özellikle televizyon için çekilen ve defalarca tekrarı da yayınlanan bu yapımları birbirinden bağımsız çekilmelerine rağmen dizi olarak kabul etmek daha uygun olacaktır. Zira her bir bölümde ayrı bir velinin hayatının ele alınsa da, zaman dilimi, replikler, görsel tasarım birbirine neredeyse tıpatıp benzemektedir. Günlük hayatla herhangi bir bağı olmayan bu senaryolarda hayatı anlatılan kişinin

²⁶ <http://www.meydan.com.tr/haber/gundem/2013-kurban-bayrami---hac-bu-sene-kurbana-denkgeldi-2013-haci-adaylari/45672.html>. Erişim 7.10. 2016.

²⁷ Yorulmaz, *Sinema ve Din Eğitimi*, s.195-198.

²⁸ Bilal Yorulmaz, *Sinema ve Din Eğitimi*, s.185 vd.

²⁹ Yılmaz Erdoğan'ın şu sözleri Türk sinemasında uzun yıllar boyunca takip edilen izleği açıkça gözler önüne sermektedir: “Türkiye'deki bir sette günde beş kez ezan için duyarsın, 'aziz Allah' dersin, beklersin, çay içersin ama filmde duyulmaz o ezan. Bir yabancı buraya geldiğinde mutlaka bir İstanbul sabahı uyanıyor, ezanı bir çeker. Sen de Batıcı kafalı biri isen 'bunlar da bizi böyle gösteriyor' dersin. Yerelliğin bir numaralı şeyi din. Gelişim olarak materyalist bir kampın ağırlığı söz konusu. Buradaki materyalizmin bizdeki karşılığı laikliktir. Bu iş din eşittir yobazlık denklemine kadar gitti. Hepimize yansıyan din deyince gözümüzün önüne Cumhuriyet dönemi filmlerindeki deli, kötü kişiler geldi.” <http://www.haber7.com/sinema/haber/877778-yilmaz-erdogan-ezan-sette-var-filmde-yok>. Erişim 10.10.2016.

³⁰ Atilla Dorsay, *Sinemamızın Umut Yılları*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1989, s.110 vd.

³¹ İbrahim Coşkun, “Türk Sinemasında Dini İçerikli Yapıtların Genel Yapısı ve Bu Yapıyı Varoluşçu Çizgiye Yükseltmenin Gereği Üzerine”, *Sinema ve Din*, DEM Yay., İstanbul 2015, s.789.

rol model vasfına herhangi bir gönderme yapılmadığı söylenebilir. Bu yönüyle seyirciyi geçmiş zamana doğru bir yolculuğa davet eden bu filmlerden seyircinin kendine bir hisse çıkarması çok zor görünmektedir. *Batmayan Güneş-Abdulkadir Geylanî Hazretleri, Can Perdesi- Ahmed Bedevî Hazretleri, Behlül-i Dâna Hazretleri, Uyanış-Davud-u Tâî Hazretleri, İftira-Hazan Sezaî Hazretleri İbrahim Gülşenî Hazretleri*³² gibi isimler taşıyan bu filmlerle ancak o zatla ilgili kırık dökük de olsa bir farkındalık sağlanacağını ve duygusal anlar yaşanacağını öngörmek mümkündür.³³ Milli sinema akımı beyazperde filmleriyle başlamış, televizyon kullanımının yaygınlaşmasıyla *Denizin Kanı, Bir Adam Yaratmak, IV Murat, Hacı Arif Bey, Kuruluş* gibi dönem şartları açısından düşünüldüğünde başarılı dizilerle devam etmiştir.³⁴ Minyeli Abdullah (1989) *Yalnız Değilsiniz* (1990) dini hassasiyeti yüksek kesimlerin teveccüh gösterdiği, gişe hasılatı yüksek filmler olarak kayda geçmiştir.

Tarihi içerikli yayınların doyum noktasına ulaşarak hız kesmesiyle birlikte bugünde geçen ibretlik hikâyeler üzerine kurgulanmış çalışmalar revaç bulmuş, böylece dini içerikli filmlerde ikinci ana akım olarak değerlendirilebilecek “sır” film ve dizileri çekilmeye başlamıştır. ‘Dini hassasiyeti yüksek kesimlerin’ görsel dilin ve medyanın gücünü keşfederek bu alana yönelmeleriyle birlikte daha fazla sayıda çalışmanın seyircisiyle buluşmaya başladığını söylemek mümkündür. Çoklukla televizyon dizilerinden oluşan bu gruptaki çalışmaların en belirgin özelliği “mesaj kaygısının” ön planda olmasıdır. “Kör gözüme” denebilecek bir yaklaşımın denendiği bu filmlerde dini değerler bugüne davet edilmiş olmaktadır. Ancak mesaja o kadar odaklanılmıştır ki; oyunculuk, senaryo, çekim teknikleri, kurgu gibi kaliteyi belirleyen detaylar neredeyse görünmez hale gelmiştir. Sır dizileri olarak tanımlanan yapımlar, bu kategorinin en çok seyredilen türleridir. Ancak bu filmlerde akide ve realiteye aykırı bazı hususlar bulunduğu gibi,³⁵

³² <http://www.islamiyettv.com/etiket-tgrt-dini-filmler-etiket-11646.html>. Erişim 01 Ekim 2016.

³³ Türkiye’de çekilmemekle beraber bu türün örneklerini hatırlamak sadedinde Hz. Yusuf, Hz. Meryem isimli diziler de burada hatırlanabilir. Çıkış noktalarını Kuran kıssaları ve Kitab-ı Mukaddes kaynaklı bilgilerden alan bu eserlerde tarihi malzemenin eksikliği sebebiyle senaryoda meydana gelen boşluklar hayal gücü ile doldurulmuştur. Benzer şekilde batı sineması da Nuh, Musa ve İsa Peygamberlerin hayatını beyazperdeye yansıtmıştır. Bu dönem ve tarzın başarılı çalışmalarından biri herhalde tartışmasız olarak Hz. Peygamber’in peygamberlik sürecinin anlatıldığı “Çağrı” isimli filmidir. Çağrı’nın esas başarısı oyunculuk, senaryo, kurgudaki orijinallikinden çok Hz. Peygamber’in hayatının böyle de anlatılabileceğini o dönemde akla düşürmüş olmasıdır.

³⁴ Coşkun, “ Türk Sinemasında Dini İçerikli Yapıtların Genel Yapısı”, *Sinema ve Din*, s.787, 790.

³⁵ Temel esprisi iyiliğe teşvik, kötülükten uzak tutma olan bu çalışmaların bütüncül bir dini algıdan uzak olmaları sebebiyle kaş yapayım derken göz çıkarttıkları kanaatindeyim. İyiliklerin mükâfatının, kötülüklerin cezasının hemen burada hızlıca alındığı bu düzeneğin, bunları büyük bir dikkatle seyreden çocuk ve ergenlerin ahirete iman algıları üzerindeki olumsuz etkilerini henüz bilmiyoruz. İyiliğin ya da kötülüğün sonucunu hemen görmeyi istemek son derece insani bir taleptir ama bu talebi ertelemeyi öğreten, dünyayı sadece buradan ibaret saymamayı teklif eden ve hüküm verme yetkisinin Allah’a ait olduğunu ısrarla hatırlatan Kur’an’ın öğretisiyle (Bakara,

psikolojik riskli gruplar üzerinde paranoid etkiler yapabilecek bir potansiyel de mevcuttur.³⁶

The İmam(2005) Takva (2005) birbirlerine zıt alt metinlere sahip olmakla birlikte terminolojisi itibariyle birbirlerine yakın filmlerdir. Öte yandan dini içerikli filmlerin çekildiği tür olan dramanın dışına çıkan ve son olarak altıncısı çekilen *Dâbbe* ile üçüncüsü gösterime giren *Semûm*, isimlerini Kur'an'dan alan korku filmi örnekleridir.

Dini öğretilerin ekranda yer almasıyla ilgili yeni moda, hikmetli sözler söyleyen; ya tarihi menkıbeler üzerinden ya da Mevlana'dan, Yunus'tan, benzeri tasavvuf erbabından cümleler naklederek dizinin karakterine nasihat eden yardımcı rol oyuncularının konuşturulmalarıdır. Son dönemde pek çok dizide böyle karakterlere rastlanmaktadır. *Ekmek Teknesi*'nin "Herodot Cevdet"i, *Deli Yürek*'in Kuşçu'su, *Böyle Bitmesin*'in Büyükannesi en kritik anlarda dini içerikli etkileyici sözlerle esas kahramana yol göstermektedir. Hatta *Kertenkele* isimli dizide yardımcı rollerden birinde olan Hicabi'nin ortalama 5-6 dakika süreyle vaaz verdiği sahneler bulunmakta ve kaynak gösterilmeksizin Kur'an ayetleri üzerinden özellikle peygamber kıssaları anlatılmaktadır. Ancak yapımın tamamına bakıldığında verilmek istenen mesajın ne olduğu son derece karmaşıktır.³⁷

Bütün bu açıklamalar, uluslararası film sektörüne paralel olarak ülkemizde de sinema ve televizyon filmleri açısından seküler olmayan bir dilin gelişmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum dinin bütün engellemelere rağmen tekrar yükselen değer haline gelmesinin sonuçlarından biri olarak değerlendirilebilir. Genel görüntü düne nazaran daha olumludur ama baştan sona bütün bileşenleriyle zengin bir anlatım geleneği oluşturulabildiğini söylemek de mümkün değildir. Dini mesaj taşıyan filmlerin nasıl bir anlatım diline sahip olduğunda daha etkili olabileceğini, örtük ya da açık mesaj iletiminin muhtemel artı ve eksi yönlerini tartışmak, bugün gelinen noktada atılması zorunlu bir adımdır.

Buraya kadar ana başlıklarla özetlenen dini/milli karakterli filmlerin çoğu, din eğitiminde sinemanın imkânlarının kullanımıyla ilgili doktora tezi düzeyinde bir çalışma hazırlayan Bilal Yorulmaz tarafından "irşad filmleri" olarak adlandırılmıştır.³⁸ İrşad filmlerinin ayırt edici vasfı, mesaja odaklı bir filmografiye

2/113; Yunus, 10/93; Nahl, 16/124 vb. ayetler) çelişen bu din algısının sonuçlarını ancak ileride görebileceğiz.

³⁶ Ahmet Onay, *Dini İçerikli Film, Dizi ve Dramalarda Senaryo ve Görsellik Sorunu (Sosyo-Ekonomik Bir Analiz), II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi*, Ankara, 2005, s.116.

³⁷ Bilal Toprak, "Kertenkele'nin Serencamı: Bir Film Üç Algı", *Sinema ve Din*, DEM Yay., İstanbul 2015, s.542-544.

³⁸ Yorulmaz, mesajı açıkça işleyen filmleri irşad filmleri, örtük dini mesaj içeren filmleri ise tebliğ filmleri olarak tanımlamaktadır. Tek kelimelik isimler kullanım açısından işlevsel olmakla birlikte filmlerin içeriğini ifade etmede net bir ayırım sağlayamamaktadır. Burada temel mevzu filmin irşad ya da tebliğ ettiği husus değil, bunu gerçekleştirme şekli olduğuna göre bu tarz filmleri açık ya da

sahip olmalarıdır. Bu özellik aynı zamanda mesaj kaygısının her türlü sanatsal kaygının önüne geçmesiyle irşad filmlerinin en önemli zaaf noktasını oluşturur. Bu tarz filmler seyredildiğinde senaryo, ışık, seslendirme, kurgu gibi sanat kalitesini belirlemedeki temel hususların asıl değil teferruat olarak görüldüğünü rahatlıkla fark etmek mümkündür. Mesajın son derece açık olarak verildiği bu filmlerde iletişimin esas unsurlarından “mesajın kodlanması” aşamasının neredeyse tamamen gözden çıkarıldığını düşünmek mümkündür. Bununla birlikte açıkça ifade etmek gerekir ki bu filmler çekilmeden daha iyilerini ortaya koymanın da imkânı yoktur. Özellikle televizyon dizisi olarak çekilen yapımlarda doğrudan mesaj sorununu son derece net olarak görmek mümkün iken, sinema filmlerinde durum bir nebze olarak daha iyi denebilir. Oysa ister sinema salonlarında, ister televizyonda gösterim için yapılmış olsun bir film, ancak sanatsal hassasiyetle varlık amacını ortaya koyabilir. Bir film sadece senaryosunda yer alan olay dizisi, repliklerle değil, alt metin olarak yarattığı mitlerle de seyirciyle konuşmakta ve onu yönlendirmektedir. Bir başka deyişle gösterilenler kadar gösterilmeyenler, konuşulanlar kadar konuşulmayanlar da filme dâhildir. Bir film hayatı bir değerler bütünü içinde resmeder ve bu yönüyle bir anlamlandırma düzlemi içinde yer alır. Benzer temalar işlendikçe konu iyice derine işler.³⁹ Sinemanın 7. sanat olarak tanımlanmasını sağlayan da onun işte bu özelliğidir.

3. Filmî Tefsir Yöntemiyle Bazı Kur'an Konularının anlatımı

Görsel kitle iletişim ürünlerinin üretim ve paylaşım sürecinde keskin değişiklikler yaptığı alanlardan biri de eğitim-öğretim faaliyetleri olmuştur. Fotoğraf, video, grafik, slayt vb. görsel anlatım (malzemelerle) desteklenmemiş bilginin hedef kitesine ulaşması ve istenen etkiyi oluşturması her geçen gün zorlaşmaktadır. Formal dini öğretim faaliyetlerinde sınırlı da olsa kullanılan görsel malzemeyi informal öğretimde devreye sokmak daha kolay görünmektedir. Bu yöntem Kur'an söz konusu olduğunda büyük bir titizlikle uygulanmalıdır. Her şeyden önce senaryoya esas teşkil edecek Kur'an konusuna doğru karar vermek son derece önemlidir. Kader, mucize, kıyamet alametleri, insan tabiatının olumlu ve olumsuz yönleri gibi konular görsel dille çok daha rahat ve ucu açık bir anlatımla izleyicilerin zihin ve gönül dünyasına havale edilebilir, orada yeni değerlendirmelere medar olabilir. Mesela *Derin Darbe, 2012* gibi filmlerin bazı sahneleri Karia suresindeki kıyamet tablolarının görsel tefsiri sayılabilir. *Aşkın Gücü* ölümden sonraki hayatın bazı detaylarını düşündürmede son derece etkili bir dile sahiptir. *Truman Show bir yandan* dünya hayatının bir oyun olduğunu, öte yandan da insanın söylediği, yaptığı her şeyin kayıt altına alındığını bildiren Kur'an ayetleriyle örtüşen bazı mesajlar içermektedir. *Karpuz Kabuğundan*

örtük mesajlı filmler olarak tanımlamak daha uygun görünmektedir. Karş.: Yorulmaz, *Sinema ve Din Eğitimi*, 145, 156.

³⁹ Mustafa Sarmış, “Snowpiercer Filmi Örneğinde Sinemada Alt Metin Olarak Sunulan Dini Mesajlar”, *Sinema ve Din*, 75.

Gemiler Yapmak, The Day After Tomorrow, Cennetin Çocukları da bakış açısı değiştirilerek seyredildiğinde eğitici niteliği fark edilebilecek filmlerdendir.

Sözel olarak anlatımı son derece çetrefilli olan kader de, filmî tefsirin imkânlarıyla anlatılabilecek konulardan birisidir.⁴⁰ *Kelebek Etkisi, Geleceğe Dönüş, Frekans, Zaman Ötesi, Son Durak* gibi filmler, Hristiyan teolojisi dolayımında Holywood sineması tarafından çekilmiş ve kaderin değişmezliği mesajını veren filmlerdendir. Ancak bu filmler genelde insanın çabasını, emeğini görmezden gelen edilgen bir teslimiyeti resmeder, bu nedenle bir miktar karamsar bir dile sahip oldukları bile söylenebilir. Oysa İslam kültürü açısından teslimiyet, girift farkındalıklar gerektiren ileri seviyede etken bir tutumdur. Kelam ilmi açısından hiçbir şekilde değiştirilemez, önceden hükmü verilmiş bir yazgının var olup olmadığı bir takım tartışmalara konu edilmişse de, toplumsal bilinçaltında kader konusunda yazılı olan hükmün sorunlu kısımlarını görsel yolla son derece ufuk açıcı bir dille tartışmaya açmak mümkündür. Bu bağlamda Allah'ın kulunun maslahatını dilediği, kulla bağıını son hüküm anına kadar koparmadığı, hayra, hakka ulaşması için ona özel davetlerde bulunduğu gibi konular; insanın hayır ve şerrin doğru bilgisine sahip olamadığı ve bu alanlarda algı yanılsamasına maruz kalabileceği, özellikle sorunlu durumlarda ama her halükarda Allah'ın iradesine ve yönlendirmesine güvenmenin önemi gibi hayatı anlamlandırma açısından hayati öneme sahip Kur'anî bilgiler, filmi tefsir metoduyla, sözle olabildiğinden çok daha başarılı bir şekilde işlenebilir.

Çalışmada son olarak film yoluyla Kur'an konuları üzerinde düşünmeye davet etme esnasında dikkat edilmesi önem arz eden birkaç hususa dikkat çekilmiştir.

4. Kur'an Mesajının Görsel Dille Anlatımında Göz Önünde Bulundurulması Gereken Temel İlkeler

Görsel iletişim tekniklerinin Kur'anî konuların anlatımında kullanılması suretiyle filmi tefsir diyebileceğimiz yeni bir akımın doğuşuna tanıklık ettiğimiz bir sürecin içinde olduğumuzu belirtmiştik. Bu noktada senarist ve yönetmenlik rolünü üstlenecek birey, her şeyden önce Kur'an'ın kelimeleriyle çizdiği tabloları seyredip gördüklerini görüntülerle anlatmanın imkânını arayacak demektir. Satırlar kadar satır aralarında yazılı olanları da sanatçı hassasiyetiyle okuyabilme becerisi, görsele de ciddi bir anlatım zenginliği katacağı açıktır.

Kur'an üzerinden hayatı sorgulamaya davet eden film çalışmaları hayal gücü, estetik kaygı, teknik açıdan profesyonel yaklaşım, Kur'an'ın satırları kadar satır aralarını da bütüncül bir algıyla okuyabilme beceri ve hassasiyeti gerektirmektedir. Oysa bu alanların tamamında tek bir kişinin sadra şifa verecek

⁴⁰ Coşkun, "Türk Sinemasında Dini İçerikli Yapıtların Genel Yapısı", *Sinema ve Din*, s.798; Fatma Bayraktar Karahan, "Bir Kelam Konusu Olarak Kaderin Sinema Filmlerinde Ele Alınışı", *Sinema ve Din*, s.815-816.

düzyeyde yeterlilik kesbetmesi son derece meşakkatlidir. Bu nedenle her şeyden önce birbiriyle iyi çalışan uyumlu bir ekip kurmanın şart olduğunu fark etmek gerekir. Öte yandan “her yiğidin ayrı bir yoğurt yeme şekli” olduğu gibi, bu konularda kafa yoran kişi sayısınca birbirinden nüanslarla ayrılan anlatım tarzı olması da mukadderdir. O nedenle bütün bu alanları kuşatacak şekilde genel-geçer ilkeler belirlemek neredeyse imkânsızdır. Bu çalışmada söz konusu yapımlarda ne olması gerektiği hakkında fikir yürütmek yerine, şimdiye kadar edinilen birikim üzerinden ne olmaması gerektiği üzerinde durmak daha anlamlı bulunmuştur. Bu hususta da detaylarla uğraşmak yerine, çalışmalara yön verdiği takdirde şu ana kadar olandan daha başarılı sonuçlar üretecek hususlara ana hatlar itibariyle değinilmesi uygun görülmüştür.

4.1. Mesajı Doğrudan Verme

Sanatsal söylem; sözün, iddianın açıkça dile getirilmesiyle, kanıtların ard arda dizilmesiyle yol almanın işlevsel olduğu bir alan değildir. Bunun yerine dolaylı ve düşündürmeye, keşfetmeye çağırarak bir dil, muhatapın emeğini ve birikimini de karşılıklı iletişime davet ettiği için çok daha derin iz bırakma potansiyelini içinde barındırır. Mesajı doğrudan doğruya vermek yerine dolaylı ve örtük bir dil kullanmak, etkiyi artıran bir unsurdur. İletişimin temel örüntüsünde var olan mesajın kodlanması, seçilen bir yol ile (radyo, televizyon, yazılı basın, karikatür vb.) muhatap kitleye iletilmesi ve kitle tarafından kodun çözülüp yeniden üretilmesi döngüsünde bu örtük mesajın kitle tarafından serbest şekilde çözümlenmesine imkân tanımak gerekir. Bu, Kur'an tertibinin de ilham ettiği bir öğretim yöntemi olarak düşünülebilir: Aslında aralarında derin bağlantılar olmasına rağmen konudan konuya geçiyormuş, dolayısıyla konu bütünlüğüne sahip değilmiş gibi gözükürken Kur'an bu suretle, hem sıkça değişen konu akışını takip etmek hem de konuların birbiriyle muhtemel bağlantılarını kurmak amacıyla yükselen dikkat düzeyine hitap etmiş olur. Bu suretle okuyucu sadece o an üzerinde düşündüğü husus hakkında bir kazanım sağlamış olmaz, henüz farkında olmadığı bambaşka konular hakkında da birikim edinmiş olur. Böylelikle alışılmış giriş-gelişme-sonuç bölümleri bulunmadığı için o an çoğu kez zihne yerleşmemiş gibi gözükürken bu detaylar, ihtiyaç anında bir anda devreye girerler. Kur'an okuyucularının deneyimleyegeldiği bu husus, bir anlamda “farkında olmadan farkındalık oluşturma” süreci olarak tanımlanabilir. Satırlarda olduğu kadar satır aralarında da konuşan Kitabın bu yöntemi filmi tefsir için de son derece işlevsel katkılar sağlayabilir. Bu ilkeye kıssalardan üretilecek filmlerde de özen göstermek gerekir. Temel izlek belli olduğu için bu tarz çalışmaları esas itibariyle kolay saymak mümkün değildir.⁴¹ Aksine, sadece mesaja değil, aynı zamanda onu incelikli bir dil kullanarak sunmaya odaklanıldığında sonucun baştan belli olması kolaylaştırıcı değil, zorlaştırıcı bir özellik haline bile gelebilir. Bu çalışmalarda sonuç zaten baştan belli olduğu için bilinenleri olduğu gibi tekrar eden ve

⁴¹ Erdoğan Baş, “Kur'an Kıssaları ve Sinema”, *Sinema ve Din*, s.668.

izleyicileri edilgen bir durumda sadece oturup seyretmeye davet eden bir çalışma yerine, kıssaların ikincil, üçüncül mesajlarını alt metin olarak işleyen ve seyircinin anlamlandırma sürecine kendi hayatından unsurlar katabileceği yapımlar daha etkili olabilir.

4.2. Tek Ana Mesaja Odaklanmak

Sinema yapımlarında aynı anda birden çok ana mesaj, etkiyi azaltan bir husus olmaktadır. Mesela hem namazın kötülüklerden alıkoyma gücünü, hem de paylaşmanın birey ve toplum refahına katkısını aynı anda ana konu olacak şekilde işlemeye kalkmak, her iki hususun da düşünmeye sevk edecek bir başarıyla sunumunu engellemek anlamına gelir. Seçilen bir ana konunun sadece bir-iki boyutuyla gündeme çekilmesi ve bundan sonra bir film çekmek için harcanacak emeğin sanatsal kaygıyı yansıtan bütün bileşenlere uygun bir oranda paylaşılması kaliteyi ve etkiyi artıracaktır. Filmin olay örgüsünü tamamlayan detay unsurlara en üst düzeyde özen göstermek gerekir.⁴² Abartılı olmamak kaydıyla zaman zaman vur-kaç tekniği konunun farklı boyutlarına dikkat çekmede kullanılabilir. Ya da alt metinde gizil birkaç küçük mesaja yer verilebilir. Bu yaklaşım, başka bir konudan söz ederken arada tek cümle ile o konuyla ilgili başka bir boyuta dikkat çekip hemen kaldığı yerden konuya devam eden Kur'an⁴³ yöntemiyle de uyumlu olacaktır.

4.3. Sonuç Çıkarma İşini Seyirciye Havale Etmek

Bir film yoluyla başkalarıyla düşünce ve duygu paylaşımında bulunmak ve bir iletişim kurma yolunu denemek isteyen kişi kodlanmış mesajın çözümlenmesi ve yeniden kodlanması aşamasında nerede duracağına karar vermek zorundadır. Bu noktada seyirciyi özgür bırakmak, kendi içine doğru bir yolculuğa çıkmasına izin vermek, her şeyi anlatmaya çalışmamak⁴⁴ ve seyircinin zekâsına, sezgisine ve sağduyusuna güvenmek gerekir. “Senaryo slogan kürsüsü olmamalı”⁴⁵ kuralına sadakat, sloganlarla sağlanamayacak kadar derin bir farkındalığı garanti edebilir.

4.4. Tebliğ Ahlakına Aykırı Refleksler Geliştirmemek

Dinlenen bir müzik içinde kulakla işitilemeyen, seyredilen bir görüntüde gözle görülemeyen ama beyinle işitilen ve görülen mesajlar, ticari ürünlere ait logo, afiş vb. ürünlere saklanan figürler ya da cümleler aracılığıyla yapılan teşvikin genel adı olan subliminal telkinler, Kur'an'ın öngördüğü hayat tarzına ikna etme amaçlı bile olsa dini hassasiyet sahibi medya profesyonelleri tarafından kullanılamaz. Çünkü ahlaki açıdan iyi bir sonuca gitmek üzere ahlaki olmayan bir yola sapmak kabul edilemez. Bu noktada Allah'ın hidayet ya da dalaleti seçme konusunda insanı özgür bıraktığı gerçeği göz önünde bulundurulmadan yol almak

⁴² Turgut Özakman. *Oyun ve Senaryo Yazma Tekniği*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2007, s. 240.

⁴³ Nahl 16/9; Kehf 18/22-23; Neml 27/43.

⁴⁴ F Akyürek, *Senaryo Yazarı Olmak, Senaryo Yazmak*, Media Cat Yay., İstanbul 2004, s. 253.

⁴⁵ F Akyürek, *Senaryo Yazarı Olmak, Senaryo Yazmak*, 257.

mümkün değildir. Demokrasi gelişmediği halde medyası çok gelişmiş bir ülkede manipüleyle son derece açık bir alanda bulunduğu açıktır. Bu şartlar altında da ahlaki davranmanın⁴⁶ gerekliliğini tartışmaya gerek yoktur.

4.5. Lağve Dalmamak

Bir Kur'an kelimesi olan lağv,⁴⁷ bir düşünceye istinad etmeyen faydasız, boş ya da kötü sözler, insanın kendisini ilgilendirmeyen şeylerle ilgilenmesi olarak tanımlanmaktadır.⁴⁸ Lağv, inananların kaçınmaları gereken bir hususlardan biridir. Bu kelimenin önemli özelliklerinden biri, standart bir içeriğe sahip olmamasıdır. Birisi için önemli olan bir detay bir başkası için boş ve anlamsız bir teferruat sayılabilir: Bir kimyacı için olmazsa olmaz bilgi olan elementlerin mol değerleri, bir sporcu için "lağv" sayılabilir. Bir anaokulu öğretmeni için gerekli olan oyuncak tasarımı, bir avukat için boş işle iştigal etmek olabilir. Meslek yanında cinsiyet, yaş, kişilik, yetenek vb. etkenler de elbette lağvin tanımlanmasında önemlidir. Bu nedenle birisi için hangi detayların anlamlı, hangilerinin zaman ve emek kaybı olacağına dışarıdan karar vermek mümkün değildir. Film yoluyla Kur'anî bazı konulara dikkat çekme gayreti içine girenin de hangi adımın boş ve işlevsiz olacağına karar vermede hassas davranması gerekir.

4.6. Farklı Film Türlerini Denemek

Dini içerikli sinema ve televizyon filmlerinde ana hatlar itibariyle drama ya da tarihi film tarzının tercih edildiği göze çarpmaktadır. Konunun ciddiyeti göz önünde bulundurulduğunda dramanın tek seçenek olduğu bile akla gelebilir. Aslında bu bir zorunluluk olarak değerlendirilmemelidir. Özellikle kıssaları olduğu gibi tarihi film formunda çekme hevesi, mizansen, kostüm gibi unsurlar üzerinden dini ortaçağa mahkûm eden bir algıyı da farkında olmadan perçinlemektedir.⁴⁹ Kur'an üzerinde düşünmeye davet ederken komedi, macera-aksiyon, animasyon vb. başka film türleri de denenebilir. Özellikle doğal sonuçları anlatmada abartıya kaçmak, gülerken öğrenme fırsatı yaratabilir. Yerleşik ama faydasız ya da fayda süresi sona ermiş adetlere ya da amaçlarına ulaştırmayan araçsallaştırılmış ritüellere dikkat çekmek de görsel yolla rahat ele alınabilecek hususlardandır.

⁴⁶ Bourdieu, *Televizyon Üzerine*, 8.

⁴⁷ Müminun 23/3; Furkan 25/72; Kasas 28/55.

⁴⁸ Ragıb el-İsfahani, *Müfradatu Elfazı'l-Kur'an*, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 2009, s.742.

⁴⁹ Ahmet Onay, "Dini İçerikli Film, Dizi ve Dramalarda Senaryo ve GörSELLİK Sorunu (Sosyo-Ekonomik Bir Analiz)", s. 117.

Sonuç

Kur'an mesajını bütün insanlığa ulaştırma görevini yüklenmiş olan Müslümanların, öncelikle kendi gönül ve fikir dünyalarını bu metne doğrudan açmaları gerekmektedir. Başka metinler üzerinden Kur'an'dan dolaylı olarak beslenme döneminin artık bir an önce kapatılması elzemdir. Bu faaliyet Kur'an'ın zengin anlam dünyasının keşfine de zemin hazırlayacaktır. Burada elde edilen birikimin şimdiye kadar kullanılanlardan daha farklı yöntemlerle ifadesi sadedinde görsel dilin imkânlarını kullanmak düşünülmelidir. Bu çalışmada önceden çekilmiş filmlerin bazı Kur'an konularının anlatılmasında istihdamı örneklendirilmişse de, bundan sonra müstakillen ortaya konacak ve hedef kitlesi, gösterime gireceği her yerdeki seyirci olacak eserlerin ortaya konmasına ihtiyaç vardır. Bu bir anlamda evrensel bir mesaj taşıyan Kur'an'a erişim koşullarının evrenselleştirilmesi anlamına gelecektir. Bu suretle "Hak şerleri hayreyler, zannetme ki gayreyler" diyen Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın yolundan giderek arifin seyrettiğini arif adaylarına seyrettirmek mümkün olabilir. Bunun için elbette arifane bir bakış açısına ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Akyürek, F. *Senaryo Yazarı Olmak, Senaryo Yazmak*. MediaCat Yayınları, İstanbul 2004.
- Balcı Kerim, Demirkıran Esra, "bana-kurandan-rasgele-2-sayfa-verin-size-gorkemli-bir-film-cekeyim". Erişim 9 Ekim 2016.
storytechfuture.wordpress.com/2014/03/01/
- Baş, Erdoğan. "Kur'an Kıssaları ve Sinema" *Sinema ve Din*. DEM Yayınları İstanbul 2015. 661-672.
- Bayraktar Karahan, Fatma. "Bir Kelam Konusu Olarak Kaderin Sinema Filmlerinde Ele Alınışı" 801-818. DEM Yayınları, İstanbul 2015.
- Bourdieu, Pier, *Televizyon Üzerine*. Çev.: Turhan Ilgaz. YKY Yayınları, İstanbul 2000.
- Briggs, A.&Burke, P. *Medyanın Toplumsal Tarihi*. Çev. İbrahim Şener. İzdüşüm Yayınları,,İstanbul 2005.
- Coşkun, İbrahim. "Türk Sinemasında Dini İçerikli Yapıtların Genel Yapısı ve Bu Yapıyı Varoluşçu Çizgiye Yükseltmenin Gereği Üzerine." *Sinema ve Din*. 785-799. DEM Yayınları, İstanbul 2015.
- Çevik, Semra. *Görsel Kültür Ders Notları*. : GÜİF Yayınları, Ankara 2010.
- Dorsay, Atilla. *Sinemamızın Umut Yılları*. İnkılap Yayınevi. İstanbul 1989.
- Kutub, Seyyit. *Kur'an'da Edebi Tasvir*. Çev:Ö.Aydın, E. Özbay. İşaret Yayınları, İstanbul 2011.

- Erdoğan, Yılmaz. “*Ezan Sette Var Filmde Yok.*” Erişim 10 Ekim 2016. (<http://www.haber7.com/sinema/haber/877778>)
- el-İsfahani, Ragıb, Müfradatu Elfazi’l-Kur’an, Daru’l-Kalem, Dımeşk, 2009.
- Onay, Ahmet, “Dinî İçerikli Film, Dizi ve Dramalarda Senaryo ve Görsellik Sorunu (Sosyo-Ekonomik Bir Analiz)”, *II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi*, s. 113-120. *Sesli - Görüntülü Dinî Yayıncılık, 05-07 Kasım 2004 - Ankara*, 2005,
- Özakman, Turgut. *Oyun ve Senaryo Yazma Tekniği*. Bilgi Yayınevi, İstanbul 2007.
- Ramonet, I. *Medyanın Zorbalığı*. Çev.:Aykut Derman. Om Yayınları, İstanbul 2000.
- es-Samirai, Fadıl Salih, *Meani’n-Nahv, I-III, Şeriketu’l-Atik*, 2. Baskı, Kahire, 2003.
- ,Meani’l-Ebniye fi’l-Arabiyye, Daru Ammar, Bağdad, Amman, 2007.
- Sarmış, Mustafa, “Snowpiercer Filmi Örneğinde Sinemada Alt Metin Olarak Sunulan Dini Mesajlar.” *Sinema ve Din*. 749-784. DEM Yayınları, İstanbul 2015.
- Suyuti, Abdurrahman Celaleddin, *Lübabü’n-Nukul fi Esbabı’n-Nuzul*, Alemu’l-Kütüb, Beyrut 2002.
- Toprak, Bilal, “Kertenkele’nin Serencamı: Bir Film Üç Algı” *Sinema ve Din*, s.521-545. DEM Yay., İstanbul 2015.
- Yorulmaz, Bilal. *Sinema ve Din Eğitimi*. DEM Yayınları İstanbul 2015.

